

Budapest lexikon

Szaklexikon nagyon ritkán jelenik meg topográfiai (földrajzi) egységről, általános területe valamely tudományág vagy ismeretkör. A topográfiai szempont egyik veszélye a provincializmus: aránytalanul felnagyítva, a külső összefüggésektől elszakítva kerülnek egymás mellé a fizikai világ, az anyagi és szellemi kultúra, a személyek életének helyi jelenségei. A másik veszély, a lokálcentrizmus sem kisebb: a megvont határokon kívül eső világ minden eseményének helyi mását is megalkotják, vagy — jól-rosszul értelmezve — magukra vonatkoztatják. Mindkét szemléletre bőven találunk példát a tőkes Magyarországon megjelent helytörténeti kézikönyvekben és monográfiákban, s ott kísért emlélkük néhány mai kiadványban is. A harmadik szemléleti hibalehetőségük a településközpontú kiadványoknak, hogy a községpolitika, a helyi közigazgatási szervezet körül náluk előtérbe, minden társadalmi jelenséget ennek szempontjából vizsgálnak és ezzel tág teret adhatnak a torzításoknak. A régi budapesti várospolitikái és város-történeti összefoglalásoknak például ez a jellemzőjük.

A Budapest lexikonnak sikerült elkerülnie ezeket a szemléleti hibákat. Az indulásként használt címszójegyzékből a szerkesztők hozzáértéssel válogatták ki a lexikon kereteibe illő anyagot. Ahol szükséges volt, összefoglaló jellegű új címszavakat alkottak. Úgy vélem, hogy a leg gondosabb vizsgálódók sem találhatnak felesleges címszót a műben. Némi aránytévesztést legfeljebb a szócikkek terjedelmében lehetnek. Bizonyos témakörökben (pl. sport, művészetek, munkásmozgalom stb.) a tárgy valódi jelentőségénél viszonylag bővebb, felesleges adatokat közöl a szöveg. (Nem véletlen, hogy a bővebb szöveg és a felesleges adatok sokszor a tömör összefoglalást és a hiányzó, felkutatlan lényeges adatokat pótolják.) Elkerülték a szerkesztők a lokálcentrizmus tévútját

is, bár ez — a fővárosról lévén szó — kevésbé veszélyes itt, mint a vidéki városok vagy tájegységek esetében. A magyar történelemnek nincsen olyan változása, amely valamilyen módon ne hatott volna Budapestre is. Mi több, az új és legújabb korban az országos események jó része is Budapesten történt, az országos intézmények is mind Budapesten székelnek. A lexikon nem kebelezte be a város történetébe ezeket az eseményeket és intézményeket, igyekezett a tárgyalásban helyi vonatkozásaikra szorítkozni. Persze vitatható terjedelmű szócikkeket ebből a szempontból is találhatunk (pl. néhány sajtótermék, egyesület, társaság stb. rövidebb, a helyi vonatkozásokra jobban kitérő magyarázatot kaphatott volna).

A szűk közigazgatási nézőpont fel sem merülhetett a szerkesztés során, hiszen nem tanácsi hivatalok vagy tisztviselők írták a cikkeket. Egy-két címszóban (pl. közigazgatás, szociálpolitika területén) ismerhetjük csak fel, hogy a források régi községi kiadványok voltak, s ezért a kérdést leszűkítve, csak az igazgatási szempontból tárgyalják.

A gyakori forgatás ad választ a kérdésre: mit kereshetünk és mit nem kereshetünk egy kézikönyvben. A lexikonban adatokat kereshetünk a város természeti adottságairól, társadalmának anyagi és szellemi kultúrájáról, a város életében szerepet kapott személyiségekről. A szerkesztők azonban figyelembe vették a többi új magyar szaklexikont és lexikális művet is, s ezért kihagytak sok mindent, ami azokban megtalálható. Az első lapozgatás után is rögtön feltűnik, hogy nincsenek benne a vezető történelmi személyek, színészek, tudósok, írók stb. ha sajátos városfejlesztő vagy helyi alkotó és irányító szerepük nem volt. Hiányoznak az ipari fejlődésnek meg a közüzemek fejlődésének is a technikai kérdései, az élettelen természeti világ alkotóelemei, az élővilág he-

lyi fajtái és egyedei stb. stb. — tehát minden, ami másutt bővebben és szakszerűbben megtalálható.

A szerzők többször álltak nehezen megoldható kérdésekkel szemben. Rövid összefoglalást kellett készíteniük olyan témákról, amelyeknek még nincsenek részletes, monografikus összefoglalásaik. Így a munka lényege nem a kivonatlásból és összefoglalásból, hanem az anyaggyűjtésből és a szerkesztésből állott. E módszer alkalmazása esetén nagyobb az arányok eltolódásának veszélye, ami itt-ott meg is történt, bár a szerkesztők igyekeztek a mértéket megtartani. Nagyobb hibájuk az anyaggyűjtő cikkíróknak, hogy a lexikon fő szempontját, a helytörténetet nem vették teljesen figyelembe. Néhány témakörben ugyanis a szócikk csak Budapest régi területére vonatkozik, és teljesen mellőzi az egykori peremtelepülések életének azonos, vagy hasonló jelenségeit, hiányoznak ezek egyebek között pl. az adózás, címer, tűzoltóság stb. címszavakból. Viszont bőséges anyag található a volt peremvárosi jelenségekről és létesítményekről önálló szócikkek formájában: az anyagot össze lehetett volna dolgozni. Nagyobb kár, hogy néha a szócikkek szerzői mellőzték az anyaggyűjtést a tárgyalt kérdés előzményére és folytatására vonatkozóan. A témát csak

a rendelkezésükre álló egy vagy két nyomtatott forrásból dolgozták fel, keletkezése a homályba vész, megszűnte vagy átalakulása bizonytalan, pedig éppen ezek az adatok nyújthattak volna újat a lexikonban.

A Budapest lexikon nagyon gyorsan készült el, szaknyelven szólva, igen rövid volt az átfutási ideje. Megjelenhetett a centenáriumra, s ezzel elégedett lehet a kiadást támogató fővárosi tanács. A gyors megjelenés érdekében azonban, úgy látszik, áldozatot is kellett hozni. A szakszerkesztőknek nem volt lehetőségük arra, hogy az utalórendszert teljesen kiépítsék. Ennek következtében sokkal *több ismeret rejlik a kötetben, mint amennyi a címszavak és szócikkek egymásra utalása útján feltárható*. Sajnos, a kötet minden utalója hiányos: személynévről témára, épületről intézményre, részletkérdésekről az összefoglalókra és viszont, a szinonimákra és az előzményről a jelen állapotra vonatkozók egyaránt. Még néhány hét kellett volna ehhez a munkához, kár, hogy nem adatott meg. Sajnos, nem ez az egyetlen, egyébként értékes segédkönyv, amelynek kiegészítései ilyen okból hiányosak maradtak. (Akadémiai, 1973. 1335 l. 220 Ft.)

Marót Miklós